Norrtälje.

Från Norrtälje stadsområde äro 2 runristningar kända. Den ena av dem (U 530) är dock numera förstörd och endast känd genom äldre uppgifter och avbildningar. Den avtecknades redan av J. Rhezelius och ingår därför i J. Bureus' samlingar av runinskrifter. Den finnes upptagen, ehuru endast fragmentarisk, såväl i *Bautil* (B 259) som i Liljegrens *Runurkunder* (L 628).

Den andra ristningen inom stadsområdet (U 531) befinner sig i fast berg vid Kvisthamra. Den blev bekant för forskningen först i början av 1880-talet.

530. Norrtälje.

Litteratur: B 259, L 628. J. Bureus, F a 6 s. 189 n:r 120 (Rhezelius), F a 5 n:r 270, F a 1 s. 62; J. Rhezelius, Monumenta Uplandica (F c 6), s. 89 (tryckt i UFT, h. 32, 1915—17, s. 52), R 550 n:r 35; Ransakningarna 1667—84; J. Peringskiöld, Monumenta 3, bl. 79; N. Celsius (resp. Laurentius Sepelius), Roslagia (1721), s. 37; O. Celsius, Svenska runstenar (F m 60) 1, s. 121, 363; Fahle Burman, Triga supplementorum ad runographiam Svio-Gothicam (i: Nova Acta Reg. Soc. Scient. Ups., Vol. 5, 1792), s. 306, n:r XXIV; F. V. Radloff, Beskrifning öfver norra delen af Stockholms län (1804), s. 96; UFT h. 2 (1872), s. 44; Norrtelje Tidning den $^{23}/_{12}$ 1938; S. B. F. Jansson, Runinskrifter i Norrtäljetrakten (i: Norrtäljetrakten under forntiden, 1945), s. 81 f.

Äldre avbildningar: Bureus, kopparstick (i F f 6 n:r 108 b); Rhezelius, teckning (i Monumenta Uplandica och i R 550); P. Helgonius och J. Hadorph, träsnitt (i Peringskiölds Monumenta och B 259).

Fig. 276. U 530. Norrtälje. Efter kopparstick av Bureus.

Om denna runsten, som sedan länge är försvunnen, berättar Rhezelius, som besökte Norrtälje år 1635 (i R 550): »Denne Runestenen lågh i qwanströmen, och effter migh berättades hwar han lågh, lät iagh taga honom opp whr watnet, och resten i åbredden eler stranden. dette berättades om denne stenen at hans nampn stogh på honom som skulle wara et litet stycke der ifrån, i en högh begrafuen, och dät hafwer waret en Jätte, som han war reester efter.» Överskriften till teckningen i R 550 lyder: »Telghä Stadh, I Åbredden widh den öfre quarnen.» Då Rhezelius besökte Norrtälje, var stenen oskadad, men redan vid Hadorphs och Helgonius' besök några årtionden senare var den sönderslagen, och endast ett stycke fanns i behåll. Detta stycke, som utgjorde stenens övre vänstra del, låg, enligt en anteckning på träsnittet i Peringskiölds *Monumenta*, »i en källaremur». Denna källarmur har möjligen tillhört prästgården; i *Ransakningarna* omnämnes nämligen en runsten därstädes: »J Tällie Prästegården säges skulle warij en Runesten men ingen Kundskap är der om?» I *Roslagia* (1721) behandlas den försvunna Norrtälje-stenen: »In civitate *Telgensi*, et ripa fluminis ad molendinam superiorem, hic invenitur lapis, tali inscriptione donatus... Hic lapis, ubi mola reperitur jacuit in flumine, verum deinde aqua exemtus in ripa collocatus est. Cujus nomen lapis habet, in colle haud longe inde remoto eundem sepultum esse, Gigan-

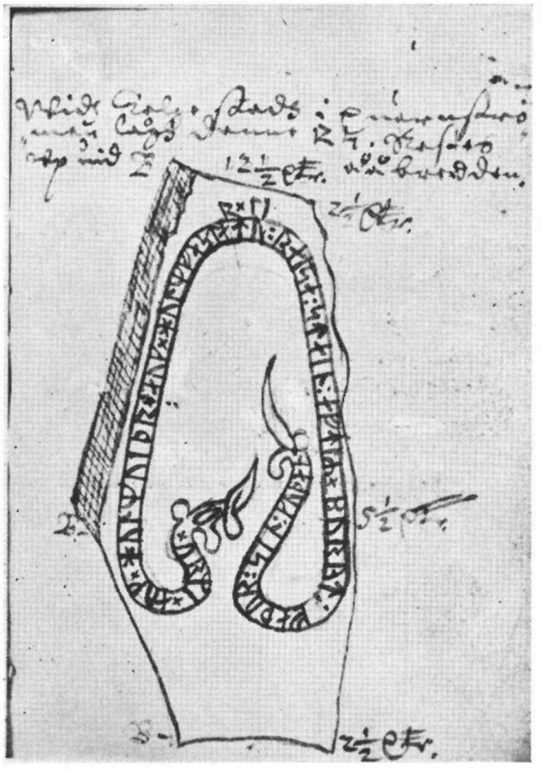

Fig. 277. U 530. Norrtälje. Efter teckning av Rhezelius i Monumenta Upplandica.

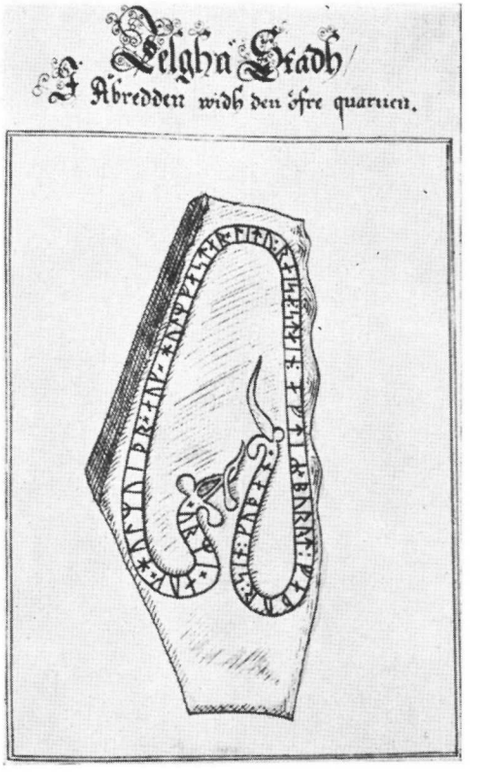

Fig. 278. U 530. Norrtälje. Efter teckning av Rhezelius i R 550.

temque fuisse, referunt cives.» Detta är ju endast en översättning av Rhezelius' ord i R 550. — Radloff: »En *Runsten* har fordom varit vid Norrtelje Qvarn».

Det fragment av stenen, som ännu fanns kvar vid slutet av 1600-talet, gick möjligen förlorat, då ryssarna brände Norrtälje 1719.

Ristningen har, av de bevarade teckningarna att döma, varit vacker, utförd i enkel stil av en skicklig runristare.

Höjd omkring 1,80 m., största bredd 0,65 m.

Inskrift (enligt Rhezelius i F a 6):

· urmi × auk × hulmuiþr × auk × hulmfastar × litu : raisa : stain : aftiʀ × burut : faþur : sin : kuþan ·
5 10 15 20 25 30 35 40 45 50 55 60 65

Ormi ok Holmviðr ok Holmfastr letu ræisa stæin æftiʀ Brodd, faður sinn goðan.

»Orme och Holmvid och Holmfast läto resa stenen efter Brodd, sin gode fader.»

Till läsningen: Inskriften börjar och slutar med sk, som i F a 6 har formen av en punkt, i R 550 däremot av ett kryss (×) Att en inskrift har tre olika skiljeteckensformer är ingalunda enastående. Det är väl knappast endast en slump, att kryss här användas vid namnen, medan punkter brukas vid andra ord. 27 **a** förefaller att vara säkert, då Hadorph läser på samma sätt; det stycke av stenen, som ännu fanns kvar på hans tid, innehåller runorna 19—32. Hadorph läser runan 29 som **r** och 31 som **l**.

I inskriftens första namn, 1—4 **urmi**, möter man ett ovanligt mansnamn. Det förekommer på Sö 22 (**at : orma :**) och sannolikt på U 578. Det kan naturligtvis också vara fråga om fel-

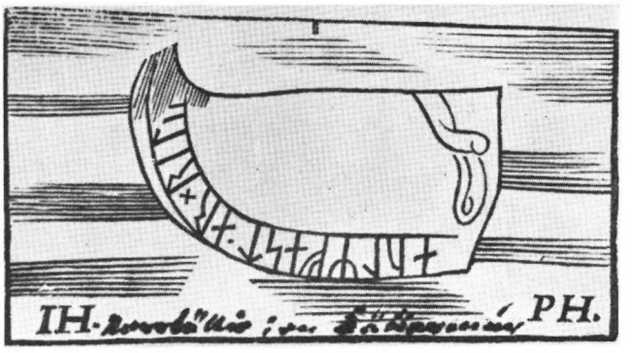

Fig. 279. U 530. Norrtälje. Efter B 259.

läsning, eller möjligen felristning — **i** i st. f. **R**. Om namn sammansatta med *Orm-* se U 518. I två andra av inskriftens namn (**hulmfastar**, **burut**) förekomma »överflödiga» runor (se nedan), varför man möjligen skulle kunna uppfatta **i** som ett tillägg. (I L 628 återges namnet som **Hulmi**, vilket i *UFT* tolkas som *Holme*.)

Om mansnamnen *Holmviðr* och *Holmfastr*, som äro vanliga, typiskt svenska namn, se E. Wessén, *Nordiska namnstudier*, s. 104 f. De båda namnen ge ett exempel på variation.

Faderns namn, som skrives **burut** (ack.), måste åsyfta namnet *Broddr* (fsv. *Brodder*, fda. *Brod*, fvn. *Broddr*). Namnet har tydligen varit ovanligt i runinskrifter. Det är, i skrivningen **brutr**, belagt på Ög 133. (I L 628 återges namnet som **þurut**, vilket i *UFT* tolkas som »Thrond eller Thorudd?»). Namnet *Broddr* har säkerligen ursprungligen varit ett öknamn, identiskt med subst. *broddr*, m. 'brodd', 'hästskosöm', 'pigg' o. s. v., alltså ett vedernamn av en vanlig typ. Om namnet se vidare S. B. F. Jansson, *Runinskrifter i Norrtäljetrakten*, s. 82 f.

I den anförda uppsatsen hävdas, att Norrtäljestenen kan ha utförts av Vidbjörn, alltså den ristare, som har signerat U 524, Penningby: »Redan det förhållandet, att man i denna inskrift har två, eller möjligen tre, exempel på inskott av runor, gör, att man får ristaren Vidbjörn i tankarna. Ser man närmare efter, får en sådan tanke ytterligare stöd. Ristningen påminner i hög grad om Hårdnacka-stenen [U 579] i sin anordning. I bruket av skiljetecken och i runornas former finnas också iögonenfallande likheter. Det är emellertid förenat med vissa risker att försöka bestämma ristaren, när man endast kan bygga sin granskning på en teckning. Man har då t. ex. icke möjlighet att jämföra huggningstekniken, och man måste vara försiktig, när det gäller runformerna. Trots detta vågar jag ... anse det högst sannolikt, att också denna sten har ristats av Vidbjörn.» Se U 579.

531. Kvisthamra, Norrtälje.

Pl. 114, 115.

Litteratur: G. Frodin, Brev till W. Schürer v. Waldheim den $^{31}/_{7}$ 1882 (ATA); W. Schürer v. Waldheim, Brev till Riksantikvarien den $^{19}/_{10}$ 1882 (ATA), Brev till G. Frodin den $^{26}/_{12}$ 1892 (ATA); Otto v. Friesen, Anteckningar 1904 (ATA); E. Brate, Anteckningar 1916 (ATA); S. B. F. Jansson, Runinskriftsinventering i Stockholms län 1915 (ATA), Runinskrifter i Norrtäljetrakten (i: Norrtäljetrakten under forntiden, 1945), s. 84 f.

Äldre avbildningar: v. Friesen, foto 1904 (ATA); Brate, foto 1916 (ATA).

Runristningen befinner sig i ett så gott som lodrätt stupande berg i den höjd, som i S begränsar Kvisthamravikens dalgång, 65 m. ÖNÖ om lägenheten Kvisthamra n:r 114, 160 m. ÖNÖ om den punkt, där infartsvägen till lägenheten utgår från landsvägen. Ristningen, vars nedre